دوو هاوینی گەرمی شانۆی کورد! هاوینی ١٩٤٣ و هاوینی ١٩٧٩

برایم فەڕشی

هاوینی ئەمساڵ ٢٠١٩ ی زایینی، حەفتاوشەش ساڵ لە پێشکەشکردنی “نمایشی” دایکی نیشتمان، بەرهەمی لاوانی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد لە مەهاباد و چل ساڵ لە شانۆنامەی “مانگرتن” بەرهەمی “تیپی شانۆی لاوی بۆکان” تێپەڕیوە. زۆربەی دەورگێڕان و کاربەدەستانی ڕووداوی یەکەم و تەنانەت بینەرانی “دایکی نیشتمان” و بەشێک لە شانۆگێڕانی شانۆی دووهەم نەماون و تۆزی مێژوویان لە سەر نیشتووە و ڕەنگە لە بیرچووبێتنەوە، کە نابێ وابێ!

” دوای مانگی خەرمانانی(شەهریوەر)ی ١٣٢٠(١٩٤١ زایینی) و پاش نەمانی دەستەڵاتداریەتی ڕژێمی ڕەزاشا لە ئێران، جوڵانەوەی ڕووناکبیری لە مەڵبەندی موکریان بە تایبەت لە مەهاباد پەرەدەستێنێ.

پێکهاتنی کۆمەڵەی ژ.ك لە ٢٥/٦/١٣٢١(١٦/٩/١٩٤٢)، پێکهاتنی ڕێکخراوی لاوانی کورد، بوونی کۆڕ وکۆمەڵی ئەدەبی، دەرچوونی گۆڤاری «نیشتمان›› لە مانگی مای ١٩٤٣، بەستنی کۆنگرەی «کۆمەڵەی ژ.ك›› بە بەشداری ١٠٠ کەس لە شاری مەهاباد هەر لە ساڵی ١٩٤٣، هەمووی ئەوانە بە تێکڕا سەردەمێکی نوێی ڕووناکبیری دەنوێنن. پەرەپێدانی کاری تەبلیغی و ئاگادارکردنی هەرچی زۆرتری خەڵك بەشێك لە ئامانجەکانی ئەم کۆنگرەیە بوو. بیری پێشکەشکردنی شانۆ لەم چوارچێوەدا دێتە گۆڕێ”.

لە ڕۆژی پێشکەشکردنی شانۆنامەکە قازی محەممەد دەبێژێ: « ئەوە شتێکی تەبلیغیە بۆمیللەتی کورد، وەك ئەوە وایە ئەمن بچمە سەر سەحنەو قسە بۆ خەڵك بکەم. بەڵام نمایش دەتوانێ تەئسیری لە قسەکردنی کەسێکی وەك من زیاتر بێ، جابۆیە دەبێ نمایشەکە زۆر جوان لە بەر بکەن و تەمرینی لە سەر بکەن››. (کورتەیەک لە مێژووی دایکی نیشتمان- گۆڤاری گزینگ)

لە پاش ئەم ڕووداوە، نە لە شاری مەهاباد و نە هیچ شارێکی دیکەی ڕۆژهەڵاتی کوردستان، زمانی کوردی لە شانۆ و بۆ شانۆ بەکارنەهێندرا و نووسین و خوێندن و چاپی کتێب و کاری هونەریی بۆ زمانی کوردی یاساخ بوو، تەنیا شوێن کە زمانی کوردی بەکار دەهێندرا، ڕادیۆ بوو، کە ئەوە مێژووی خۆی هەیە، بە تایبەت لە

بواری شانۆنامەی ڕادیۆیی!

لە دوا مانگەکانی کۆتایی ڕژیمی شاهەنشاهی تیپی شانۆی لاوی بۆکان کە تا ئەو کاتە بابەتی سیاسی- کۆمەڵایەتی کۆمەڵگای کوردستانی، لە تەی شانۆنامە بە زمانی فارسی پێشکەش دەکرد، پڕۆژەی شانۆنامەی کوردیی هێنایە ئاراوە. یەکەم شانۆنامە "مانگرتن" بوو کە لە باشووری کوردستانەوە گەیشتبووە دەست بەرپرسانی شانۆی لاو.
شانۆنامەی مانگرتن، بەرهەمەکی هونەریی، سیاسی، کۆمەلایەتی و فکریی بوو. مێژووی ئەم شانۆنامەیە ئاوا باس کراوە: " ساڵی ٥٨(هاوینی١٩٧٩) یەکەم شانۆی کوردی مانگرتن نووسینی عەبدولڕەحمان زەنگەنە، ئامادەی پێشکەشکردن کرا!. مانگرتن بەسەرهاتی کرێکارانی نەوتی شاری کەرکوك دەگێڕێتەوە.

ئەم شانۆنامەیە بەماوەی چەند شەو لە شارەکانی سنە، سەقز، بۆکان، مەهاباد، پیرانشار(خانێ) پێشکەشکرا. پێشکەشکردنی مانگرتن لە شاری سنە هاوکات بوو لە گەڵ هاتنی ئەرتەش لە ڕۆژی ٢٧/٠٥/١٣٥٨ کە ڕۆژی دوایە جیهاد دژی خەڵکی کورد لە لایەن خومەینیەوە ڕاگەیەندرا."
(پێنجا ساڵ نمایش و شانۆی بۆکان)
" دەرهێنەری شانۆی مانگرتن برایم فەرشی بوو، دەورگێڕەکان بریتی بوون لە: محەمەد معمارزادە، مەنسور مەرزەنگی، عەلی مەحموودی، قادر سەرشین، جەعفەر مەولودپوور، ڕەحیم بەهرامزادە، سمایل یۆسفی، سالح سالحی، ئەبو عەبدوڵاپوور، ئەسعەد حوسێنی، محەمەد فاروقی، خالید حەیدەری، جەعفەر بابامیری، سولەیمان فەیشی و کەسانێك لە شانۆگێڕانی شارەکانی تری کوردستان." (پێنجا ساڵ…)
" پێشوازی لەم شانۆیە لە هەموو شارەکان وێنەیەکی گشتی خواست و ویستی خەڵکی دەردەخست بە رانبەر بە کولتورو زمانی خۆیان. لە شاری سەقز کاتێك داوای لێبوردنمان لە بینەران دەکرد لە مەڕ کەم وکورتی شانۆکە، کابرایەکی تەمەن ساڵ هەستایە سەرپێ و چاو پڕ لە فرمێسك وتی: " نا ڕۆڵەکانم ئێوە نابێ داوای لێبووردن بکەن، ئێمە بە دڵ سپاسی ئێوە دەکەین، ئێوە هەستێکتان لە ئێمەدا زینددوکردەوە کە زۆر ساڵە پێشێل کراوە. ئەمن زیاتر لە سی ساڵە ماموستای فێرگەکانم، لە خۆشم شەرم دەکەم کە ناتوانم بە کوردی بنووسم و بخوێنمەوە!" ئەم هەستە لە هەموو شارەکان بەرچاو بوو.
لەو شارانە زیاتر لە دەهەزار کەس بینەری مانگرتن بوون." (پێنجا ساڵ…)
تیپی شانۆی لاو لە ساڵی ١٩٧٢ لە شاری بۆکان پێک هات و هەتا ساڵی ١٩٨٠ یەک لە تیپەکانی شانۆ بوو، کە لە ژیانی هونەریی، کۆمەڵایەتی

و سیاسی ڕۆژهەڵاتی کوردستان دۆوری گێڕا و تایبەت بۆ شارێک نەبوو. جگە لە شانۆنامەی ”مانگرتن” خودموختاری یانی چی؟” یەک لەو بەرهەمانە بوو، کە ” لە زستانی ١٩٨٠ لە شارەکانی سنە، سەقز، بۆکان، مەهاباد و پیرانشار پێشکەش کرا. خودموختاری یانی چی لە سەر ڕێ و شوێنی بەیتی کوردی نووسرابوو و فورم و دارشتن و شێوەی ئاخافتن و پێشکەشکردن بە لە بەرچاوگرتنی تایبەتمەندیەکانی “بەیت” بوو، ڕاوی لە گەڵ بینەران دەکەوێتە گفت و گۆ.

ئەم شانۆنامەیە، کوردێك دەنوێنێ کە لەو هەموو خودموختاریە ڕەنگاوڕەنگەی گرووپەکانی سیاسی سەرەگێژەی گرتووە! ئەم شانۆیە بە گەرمی لە لایەن خەڵکەوە وەرگیرا و دەکرێ خۆدموختاری یانی چی بە یەکەم تێکستی شانۆیی کوردی لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان بە شێوەی نوێ و لە سەر پایەی دڕامای کۆنی کوردی چاولێکرێ. هەموو بەشەکانی شانۆ وەك موسیقا،جلوبەرگ کوردی بوون و شێوەی کایە و جولەی شانۆگێڕەکانیش بە پێی لە بەرچاوگرتنی تایبەتمەندیەکانی ژیانی کوردەواری بوو. خودموختاری یانی چی سەرەتای تاقیکردنەوەیکی نوێی شانۆی کوردی بوو لە ڕۆژهەڵاتی وڵات، کە دامرکایەوە.”